

фразеалагізмы, тлумачыць іх значэнне, правільна выкарыстоўваць засвоенныя фразеалагізмы у розных сітуацыях зносін.

Літаратура

1. Лепешаў, І.Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / І.Я. Лепешаў. – Мінск: Беларус. Энцыкл., 2004. – 443 с.
2. Ляшчынская, В.А. Сучасная беларуская мова: фразеалогія: вучэб. дапам. / В.А. Ляшчынская. – Мінск: РІВШ, 2010. – 230 с.
3. Пазнякоў, М. Ехаў поўны воз дзівос / М. Пазнякоў. – Мінск: Юнацтва, 1994. – 143 с.
4. Свірыдзенка, В.І. Фразеалагізмы на ўроках беларускай мовы і літаратурнага чытання. 2–4 класы: дапам. для настаўнікаў устаноў агул. сярэд. адукацыі / В.І. Свірыдзенка, А.С. Васілеўская. – Мінск: Аверсэв, 2017. – 93 с.
5. Хто прыдумаў казку // Вясёлка. – 2016. – № 4. – С. 22.

І.В. Валынец, К.С. Півавар

старшыя выкладчыкі кафедры замежных моў
Віцебскай дзяржаўнай акадэміі ветэрынарнай медыцыны

ТЫПОВЫЯ ПАМЫЛКІ Ў ЭЛЕКТРОННЫМ ПЕРАКЛАДЗЕ ВУЧЭБНЫХ ТЭКСТАЎ З РУСКАЙ МОВЫ НА БЕЛАРУСКУЮ

Пераклад як распаўсюджаная форма працы ў навучальным працэсе спрыяе замацаванню і сістэматызацыі ведаў ў галіне граматыкі, лексікі, сінтаксісу, стылістыкі, пашырае моўныя кампетэнцыі навучэнцаў, фарміруе асноўныя навыкі і ўменні перакладчыцкай дзейнасці. Пры выкладанні дысцыпліны “Беларуская мова (прафесійная лексіка)” у вышэйшых навучальных установах пераклад мэтазгодна выкарыстоўваць у працэсе засваення студэнтамі тэм “Функцыянаванне беларускай мовы ва ўмовах білінгвізму”, “Навуковы стыль”, “Культура прафесійнага маўлення” і інш.

Мэта артыкула: выявіць і раскласіфікаваць тыповыя памылкі ў перакладзе з дапамогай электронных перакладчыкаў Google-translate і Яндэкс-перакладчык вучэбных тэкстаў. Матэрыялам даследавання паслужылі пераклады навуковых тэкстаў па спецыяльнасцях “Ветэрынарная медыцына” [1], “Ветэрынарна-санітарная экспертыза”, “Ветэрынарная фармацыя” і інш.

Магчымасці сучасных камп’ютарных праграм значна паскорылі і спрасцілі працэдуру перакладу тэкстаў на розныя мовы, у тым ліку на блізкароднасныя. Аднак неабходна памятаць, што электронны пераклад не пазбаўлены памылак і недахопаў. Гэта выклікана шэрагам фактараў:

1. Несупадзенне значэнняў слоў у мовах, г. зн. у залежнасці ад семантыкі слова магчыма некалькі перакладаў на беларускую мову. Напрыклад, для словазлучэння *наличие в сливочном масле* камп’ютарны

перакладчык прапануе варыянт *наяўнасць у сметанковым алеі*. Аднак у беларускай мове слова *алей* выкарыстоўваецца да прадуктаў расліннага паходжання, а ў дадзеным выпадку карэктна ўжыць *наяўнасць у сметанковым масле*.

У “Руска-беларускім слоўніку” пераклад слова *пузырь* на беларускую мову прапануецца наступнымі шляхамі: 1. (на жидкости) бурбалка; 2. (волдырь) пухір; 3. анат. пузырь; 4. (медицинский, для плавания) пузырь [2, т. 3, с. 130]. Электронны перакладчык прапануе пераклад словазлучэння *мочевой пузырь* як *мачавая бурбалка*, што, безумоўна, з’яўляецца недарэчнасцю.

Як паказвае практыка перакладу з дапамогай электронных перакладчыкаў, памылкі і недакладнасці ва ўжыванні слоў, выкліканыя несупадзеннем семантыкі ў мовах, з’яўляюцца самымі частотнымі. Прыкладзём яшчэ некалькі ярскравых прыкладаў:

Цитология изучает строение, функции, индивидуальное развитие и эволюцию клеток. – Цыталогія – гэта біялагічная навука, якая вывучае будынак, функцыі, індывідуальнае развіццё і эвалюцыю клетак (мэтазгодна ўжыць не будынак, а будова);

Полагая, что органы растений состоят в основном из переплетенных волокон, Н. Грю ввел в цитологию понятие “ткань”. – Мяркуючы, што органы раслін складаюцца ў асноўным з пераплеценых валокнаў, Н. Гры ўвёў у цыталогію паняцце “тканіна” (для біялагічнай матэрыі мэтазгодна ўжыць лексему тканка);

У съедобных грибов внешний вид, запах и вкус приятны для человека. – У ядомых грыбоў знешні выгляд, пах і густ прыемныя для чалавека (замест густ неабходна ўжыць смак).

Крупные базофильные зерна называются азурофильными. – Буйное базафільнае збожжа называецца азурафільным (у дадзеным выпадку трэба пакінуць зерні).

Прыкладзём яшчэ некалькі прыкладаў няўдалага перакладу, якія для носьбітаў беларускай мовы ўяўляюцца кур’ёзнымі: *кишечные расстройства – кішэчныя засмучэнні; кровеносные сосуды – крывяносныя пасудзіны; течение болезни – плынь хваробы і г. д.*

2. *Наяўнасць амонімаў (амографіаў) у мове, з якой робіцца пераклад. Напрыклад, пры перакладзе з рускай мовы слова *белки* аўтаматычны перакладчык у большасці выпадкаў выбірае варыянт *вавёркі* замест патрэбнага *бялкі*. Памылковы пераклад аманімічных лексем назіраецца ў наступных сказах: *С помощью микроскопа Ф. Чези в 1628 г. изучал споры папоротника. – З дапамогай мікраскопа Ф. Чэзі ў 1628 г. вывучаў спрэчкі папараці* (неабходна ўжыць *споры*, бо спрэчка мае іншае значэнне – ‘абмеркаванне якога-н. пытання, пры якім кожны адстойвае сваю думку, пазіцыю’ [3, с. 621]); *Жиры в пищеварительном тракте расщепляются**

ферментами. – Тлушчы ў стрававальным *гасцінцы* расшчапляюцца ферментамі (гасцінец – ‘вялікая бітая дарога, тракт’ [3, с. 147]); *образование кислот – адукацыя кіслот; отпуск лекарств – адпачынак лекаў; представители животных одного вида – прадстаўнікі жывёл аднаго выгляду* і г. д.

3. Няздольнасць камп’ютарнага перакладчыка вызначыць часцінамоўную прыналежнасць слова : словазлучэнне *смерть животного* перакладаецца як *смерць жывёльнага*, бо *животного* памылкова распазнаецца як прыметнік, а не субстантываваны назоўнік. Аналагічны наступны прыклад: *Данное важнейшее положение современной биологии не просто вытекает из логических рассуждений, оно доказано рядом точных опытов.* – Дадзенае найважнейшае становішча сучаснай біялогіі не проста выцякае з лагічных разваг, яно даказана *побач* дакладных вопытаў (рядом у дадзеным сказе з’яўляецца назоўнікам у творным склоне, а не прыназоўнікам *рядом*, які перакладаецца як *побач*. У перакладзе на беларускую мову неабходна ў дадзеным выпадку ўжыць *шэрагам дакладных вопытаў*).

4. Няправільнае дапасаванне назоўнікаў і прыметнікаў пры несупадзенні іх граматычных прымет у перакладзеных тэкстах і тэкстах-арыгіналах. Так, *правильное соотношение* перакладаецца *правільны суадносіны* з недакладным дапасаваннем назоўніка і прыметніка ў ліку, *головная боль – галаўная боль* (памылка ў родзе назоўніка *боль*).

5. Існаванне своеасаблівага сінтаксісу, характэрнага для кожнай мовы. Так, *более одного случая – больш аднаго выпадка*, правільней ужыць форму *больш за адзін выпадак*.

6. Несупадзенне стылістыкі навуковага тэксту і прапанаванага перакладчыкам слова. Напрыклад, электронным перакладчыкам прапануецца варыянт *бессань* як эквівалент рускага слова *бессонница*, а ў “Руска-беларускім слоўніку” слова *бессань* змешчана з паметай *разг.* [2, т. 1, с. 98], таму можна лічыць недапушчальным яго выкарыстанне ў навуковым тэксце. Тэндэнцыя ўжывання беларускіх адпаведнікаў, утвораных на аснове ўласнамоўных сродкаў, таксама не заўсёды апраўдана ў навуковых тэкстах. Як сведчанне гэтаму, прадставім некалькі прыкладаў: *расщепляются специальным ферментом – расшчапляюцца адмысловым ферментам; ряд точных опытов – шэраг дакладных досведаў*.

Такім чынам, развіццё сучаснага праграмнага забеспячэння і камп’ютарызацыя ставяць перад выкладчыкамі новыя задачы: навучыць студэнтаў перакладаць тэксты па спецыяльнасці з рускай мовы на беларускую і наадварот, пазбягаючы інтэрферэнцыйных памылак, і адаптаваць камп’ютарны пераклад навуковых тэкстаў, знаходзіць і выпраўляць памылкі на розных моўных узроўнях.

Прыведзены моўны матэрыял пацвярджае думку, што выкарыстанне магчымасцей камп'ютарнага перакладу не выключае патрэбу ў добрым веданні моў, якія выбраны для перакладу.

Літаратура

1. Валынец, І.В. Беларуская мова. Зборнік тэкстаў : вуч.-метад. дапаможнік для студэнтаў факультэта ветэрынарнай медыцыны па спецыяльнасці «Ветэрынарная медыцына» / І.В. Валынец, К.С. Півавар. – Віцебск : ВДАВМ, 2018. – 48 с.
2. Русско-белорусский словарь : в 3 т.: Около 110 000 слов / НАН Беларуси, Ин-т языкознания им. Я. Коласа. – 8-е изд. – Минск : БелЭн, 2002.
3. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы : Больш за 65 000 слоў / Пад рэд. М.Р. Судніка, М.Н. Крыўко. – 3-е выд. – Мінск : БелЭн, 2002. – 784 с.

Л.М. Вардамацкі

(дацэнт кафедры агульнага і рускага мовазнаўства
ВДУ імя П.М. Машэрава)

ЭЛЕМЕНТЫ МЕТОДЫКІ Ў «ГРАМАТЫЦЫ» М. СМАТРЫЦКАГА

Беларусь, як і іншыя ўсходнеславянскія землі, мае значную і рознахарактарную пісьмовую спадчыну. На тэрыторыі сучаснай Беларусі, як і – пазней – Вялікага Княства Літоўскага, пісьмо было ў шырокім ужытку ў розных сферах дзейнасці і ў розных грамадскіх колах. Але выканаўцы старажытных тэкстаў XI–XVI стагоддзяў не валодалі спецыяльнымі ведамі па моўным, стылістычным, арфаграфічным афармленні тэкстаў. Асноўным прынцыпам пісьма была традыцыя, у якую моўны густ, веды, звычкі, тэрытарыяльная прыналежнасць пісца ўносілі пэўныя «карэктывы». Выканаўцы тэкстаў пайны былі быць людзьмі, якія добра ведалі сучасную ім рукапісную літаратуру і пісьмовую спадчыну (перш за ўсё гэта, канечне ж, духоўная літаратура) і ўмелі пераймаць і выкарыстоўваць яе моўнае афармленне пры перапісанні ці напісанні ўласных тэкстаў. У якасці найбольш распаўсюджаных узораў пры навучанні пісьму і чытанню былі звычайна псалтыры, якія ўмоўна можна назваць першымі вучэбнымі дапаможнікамі старажытных славян.

Аднак у XV–XVI стст. значна ўзмацняецца запатрабаванасць пісьма ў грамадстве. Пісьменства становіцца не толькі фактам адлюстравання грамадскага жыцця, але і спосабам яго арганізацыі і рэгулявання зносінаў паміж людзьмі. Паступова выспявае думка пра неабходнасць унармавання як самога працэсу пісьма, афармлення пісьмовага выказвання, якое павінна абсалютна аднасэнсоўна ўспрымацца і быць зразумелым адрасатам, так і больш глыбокага разумення магчымасцей мовы ў пісьмовых (ды і вусных) зносінах. Мяжой у гэтым працэсе трэба лічыць канец XVI – пач. XVII ст.